

י"ל ע"י קרן תר"ג לזיכוי הרבנים
לטובת נשמת הרבני הנגיד הנכבד
הרה"ח ר' אריה (לייבל)
בהרח"ו ר' זינא רובין ז"ל

בסייעתא דשמיא

תורה שבכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

פרשת תולדות גיליון צ"ו - שנה ג' | כסלו תשפ"ו

פנינים מאירים
לשולחן השבת

פרד"ס התורה

פשוט

וַיְרִיבוּ רֵעֵי גֵרָר עִם רֵעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם (כ, כ)

רבינו הגה"ק רבי יוסף חיים מבאגדד ז"ע בספרו 'אדרת אליהו' מציע פשוט חדש בפסוק זה: רועי גרר חשקו מאוד בבאר שחפרו עבדי יצחק, אולם הם התביישו לריב באופן גלוי רק על הבאר, כי אז יאמרו אנשים עליהם שהם צרי עין שאינם מניחים לאחרים לחפור בשטחם.

לפיכך פעלו רועי גרר בדרך עקיפה ומתוחכמת. הם החלו לריב תחילה על ענין אחר לגמרי, במטרה שאחרי שהמריבה תפרוץ והם יתפכו לשונאים מושבעים, יוכלו כבר לבוא בטענות גם על הבארות, ולא ייראו בכך צרי עין, כי כך הוא דרכו של עולם שבשעת מריבה מקפידים על כל דבר, והדבר כבר ישלשל בתוך האוירה המתלהטת של המחלוקת. זהו שנאמר: **וַיְרִיבוּ רֵעֵי גֵרָר עִם רֵעֵי יִצְחָק**, במריבה על ענין אחר, וכל הסיבה ומטרת המריבה, היתה שאחר כך יוכלו **'לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם'**.

רמז

וַיֹּאמֶר ה' לֵה שְׁנֵי גִזְיִם בְּבִקְעָה (כח, כג)

אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (רש"י).

דרש הגה"ק בעל **חומ סופר** ז"ע בדרך רמז: בדרך כלל, כשאדם יושב במנוחה ובשלווה, בימי נעוריו וכדו', נוה ללשקע יותר בלימוד בעיין וחריפות, ומתירשל מלחזור על לימודו בבקיות. לעומת זאת, בימי צער ויסורים, ובימי הזקנה, הוא משקיע בחזרה ובבקיות, ומתירשל מלימוד בעיין וחריפות. אך לא זו הדרך, אלא בכל התקופות, בין בימות החמה - הרומזים על ימי מנוחה ושלווה, ובין בימות הגשמים - הרומזים על ימי זעף ויסורים, אסור שיחסרו משולחנו בין 'הצנן' - החריף, הרומז על לימוד בעיין וחריפות, ובין 'החזרת' - מלשון חזרה, הרומז על חזרה ושנון.

דרוש

וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אִשְׁתּוֹ (כח, כא)

זה עומד בזוית זו ומתפלל, זה עומד בזוית זו ומתפללת (רש"י).

רבינו הט"ז בביאורו 'דברי דוד' מדייק בפירוש רש"י, שיצחק ורבקה לא עמדו סתם בשורה ישרה זה מול זה, אלא הם עמדו דווקא בזוית של הבית, יצחק בזוית אחת ורבקה בזוית אחרת. והענין בזה, כותב הט"ז, כי החדר שהיו מתפללים שם היה דומה למזבח, ותפילתם היתה דומה להקדשת קרבן על גבי המזבח, והרי ההלכה היא בהרבה קרבת שיש לזרוק הדם ב'שתי' מתנות שהן ארבע', דהיינו שזורקים את הדם בשתי זוויות המזבח, זווית מול זווית, לכן התפללו דווקא בשתי קרנות הבית.

סוד

וַעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים פֶּאֶשֶׁר אֶהְבֵּתִי (כז, ד)

ביאור נגשג בפסוקים אלו כותב בספה"ק **'מאור ושמשי'**: כל המאכלים המתוקים - שורשם ממידת החסד, וכל המאכלים החריפים והממוצים - הם ממידת הגבורה. יצחק שהיה מידתו מידת הגבורה, אהב שייכיו לו מאכלים עזים וחריפים, המעוררים את מידתו מידת הגבורה. ולכן צוה לעשוי להביא לו מטעמים 'כאשר אהב' - היינו הרומזים למידתו, והיתה כוונתו לעורר בזה על עשוי הרשע את מידת הגבורה, שלא יזכה לברכות במידת החסד.

אולם רבקה אמנו יְרָאָה לנפשה, פן יצא מפי יצחק איזה דבר שיויק ליעקב, לכן ציוותה ליעקב (פסוק ט) **'אֵלָּה לִי מִשְׁעֵי גִדְּי עִזִּים טָבִימ וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאִבְיָךְ'**, כי העזים רומזים למידת הדין החזק והעז, והיא תעשה אותם 'טובים', כלומר שיתמקם בתבלין מתוק, ובכך תמתיק את מידת הגבורה.

פרשת יצחק, יעקב ועשו

נושאי הפרשה:

יעקב ועשו • מכירת הבכורה • יצחק בגרר • אבימלך ורבקה • ריב הבארות • ברית עם אבימלך • נשות עשיו • ברכות יצחק ליעקב • שנאת עשיו ליעקב.

פרשתנו עוסקת במאורעות מחייו של יצחק אבינו בתקופה בה התגורר בגרר ובבאר שבע, וכן בכמה פרקים בחיי בניו - יעקב ועשיו, כאשר יעקב מצליח להוציא מידי עשיו גם את הבכורה וגם את הברכות, דבר המעורר את שנאתו של עשיו כלפיו.

א. עיזים בכתובה

כשיצחק בן 40 שנה הוא נושא לאשה את רבקה. בשטר הכתובה הוא מתחייב לתת לה בכל יום שני גדיי-עזים. כעבור כעשרים שנה מהנישואין, הם

מריבים בתפילה להיפקד בבנים, והם זוכים לבנים תאומים, יעקב - העוסק בתורה, ועשיו הצד חיות ומרמה את אביו.

ב. תבשיל לאכל

ביום פטירת אברהם אבינו יוצא עשיו לתרבות רעה. בחזרתו עייף מהשדה הוא מבקש לאכול מתבשיל העדשים שהכין יעקב כפי המנהג לבשל לאבילים. בתמורה דורש יעקב ממנו שימכור לו את הבכורה.

ג. בארות בגרר

יעקב הרעב בארץ, הולך יצחק לגרר. לשאלת אבימלך ליצחק מדוע אמר שרבקה היא אחותו, הוא עונה שהתיירא שמה יהרגוהו. אבימלך מזהיר שהנוגע בהם - ימות. יצחק מתעשר בגרר בעושר רב הגורם לקנאת אבימלך הוא עוזב את העיר ועובר לגור בנחל-גרר. שם הוא חוזר וחופר את הבארות שחפרו עבדי אברהם וכעת סתמום הפלישתים.

סמוך לנחל גרר חפרו עבדי יצחק שני בארות, עליהם התעורר ריב עם רועי גרר. אולם על הבאר השלישית לא רבו.

ד. כריתת ברית

יצחק עבר לגור בבאר שבע, שם נגלה אליו ה' והוא

בונה מזבח. אבימלך מגיע עם חלק ממקורביו אל יצחק ומבקשים לכרות עמו ברית, יצחק עורך משתה והם כורתים ברית.

ה. יהודית ובשמת

עשיו שכל השנים חי חיי הפקרות, מבקש להעמיד פני צדיק ולנהוג כיצחק שונא אשה בגיל 40, ולכן אף עשיו בגיל זה נושא שתי נשים מרשעות 'יהודית' ו'בשמת'. כעבור 23 שנה, הוא נושא גם את מחלת בת ישמעאל.

ו. ריח גן-עדן

כשרבקה שומעת שיצחק רוצה לברך את עשיו בליל הסדר, היא שולחת את יעקב בנה, היא מלבישה אותו בבגדי עשיו ומניחה עורות עיזים על ידיו וצווארו, ומוסרת בידו מטעמי בשר של שני גדיים, וכן נכנס יעקב אל יצחק שמריח ממנו ריח גן עדן, והוא מברכו. כשנכנס עשיו, נחרד יצחק בראותו גיהנום פתוחה תחתיו. עשיו צועק ובוכה ומבקש גם להתברך, ויצחק מברכו.

ז. רוח הקודש

נודע לה לרבקה ברוח הקודש שעשיו זומם להרוג את יעקב, והיא אומרת לו לברוח לחרן, ויצחק מצוה ליעקב שלא יקח אשה מבנות כנען, אלא מבנות לבן.

התורה וההפטרה

בפרשתנו אנו לומדים על יעקב ועשיו, ובהקשר לכך תיקנו להפטיר בספר מלאכי בהפטרה הפותחת בפסוקים: **'הֲלוֹא אֶחָ עֶשְׂו לְיַעֲקֹב נָאִם ה' וְאַהֲבָ אֶת יַעֲקֹב, וְאֶת עֶשְׂו שָׂנְאִית.'**

"מסוגל לאמונה ויראת שמים"

חיים של תורה

לימוד חומש ורש"י הוא לימוד גדול ונשגב, המסוגל לאמונה וליראת שמים ולהרבה דברים. רש"י הק' מקור האמת חיברו בקדושה ובטהרה, ובכל הדורות שאבו ממקור וטוהר.

(כ"ק האדמו"ר בעל 'ברך משה' מסאטמאר ז"ע)

אם ירצה ה'

יסוד חשוב בדרכי הנהגתו של יהודי, טמון בדברי רש"י אלו. בפיו של יעקב אבינו היה שגור תמיד שם שמים וכאשר הביא את המטעמים אמר 'הקרה ה' אלקיך לפני', ומכאן המקור למה שעוררו ולימדו גדולי הדורות שעל כל דבר שיהודי עושה ופועל, יקדים ויאמר 'אם ירצה ה'', או 'בעזרת ה'', וגם אחרי המעשה יאמר שעשה כן בעזרת ה' ובסייעתא דשמיא.

ויאמר כי הקרה ה' אלקיך לפני, ויאמר יצחק אל יעקב גשתי נא ואמשך בני (בראשית כז, כא) אמר יצחק בלבו אין דרך עשוי להיות שם שמים שגור בפיו, וזה אמר כי הקרה ה' אלקיך (רש"י).

הכרת התורה מושג התורה

לב לדעת

בגדי חמדת

כאשר שלחה רבקה את יעקב לקבל את הברכות, היא הליבישה אותו בבגדי עשוי 'חמדות'. ונאמרו כמה פירושים מה היו בגדים אלו:

- א. רש"י מפרש שהכוונה לבגדים נקיים, שהם נחמדים למראה (באר בשדה).
- ב. פירוש נוסף מביא רש"י, שהם נקראו 'חמדות' על שם שעשוי חמד וגנב אותם ממנורוד.
- ג. החזקוני כותב שהיו אלו בגדים חדשים שעדיין היה נודף מהם ריח הצבע כדרך בגדים חדשים.
- ד. עוד כותב החזקוני, שבגדים אלו לבש עשוי כשהיה צד חיות בשדה, והיו הבגדים נודפים ריח השדה.
- ה. הרד"ק מפרש, שהם בגדים שלבש לכבוד ולתפארת בעת הפנאי בשבתו בין הגדולים, והניח בהם עשבי השדה שריחן טוב.
- ו. בירושלמי (מגילה א, יא) מובא, שבגדי עשוי החמדות היו בגדי כהן גדול.

הבנת מילה אחת בתורה

עיניים לראות

גביר | הוה גביר לאחיד וישתחוו לך בני אמך (בראשית כז, כט)

כשאנו שומעים או קוראים בימינו על אדם פלוני שהוא 'גביר', אנו מבינים שהכוונה לעשיר ובעל ממון. גם כשאנו לומדים את הפסוק 'הוה גביר לאחיד' אנו עלולים לפרשו שיצחק בירך את יעקב שיהיה עשיר ובעל ממון.

אולם להלן בפרשה, על הפסוק שאמר יצחק לעשוי (פסוק לו) הן גביר שמתיו לך, כותב רש"י: 'מה תועלת לך בברכה, אם תקנה נכסים שלו הם, שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו'. מדברי רש"י אלו למדנו שפירוש המילה 'גביר' היינו אדון וממשל, וכן הוא בתרגום יונתן: 'רב ושליט'.

כללי רש"י הק' בדרוק השו"ן

אזניים לשמוע

עבודה או עבודה | ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה (בראשית כז, די)

'היום לא יהיה לי פנאי לכרוך את הגמרא שלך' – הדויע כורך הספרים לעוד בחור שביקש את לכרוך ספרו – 'יש לי היום עבודה רבה מבוקר עד ערב'. לרגע סבר הלקוח כי הכורך טעה בלשונו ואמר עבודה במקום לומר עבודה, אך כעבור מספר רגעים קלט שהכורך מקפיד גם הוא ללמוד כל יום חומש ורש"י, ומשם שאב את סגנון דיבורו.

רש"י בפרשתו (כו, די) מסביר פשר הכתוב אצל יצחק אבינו 'ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה', וז"ל: 'פעולה רבה, בלשון לע"ז אוברייג'א [מכלול העבודות], עבודה – משמע עבודה אחת, עבודה – משמע פעולה רבה'.

בביאור דברי רש"י כותבים המפרשים (על פי מעייני אגם; 'ביאורי רש"י', ועוד): 'עבודה' – היא השם של פעולה הנעשית בעמל תנועת האברים. בלשון יחיד אומרים עבודה, ובלשון רבים אומרים 'עבודות'.

אולם 'עבודה' – אינו מתייחס אל עבודה מסוימת, וגם לא אל הכמות של העבודה הזאת, אם עושים את העבודה הזאת פעם אחת או פעמים רבות, אלא 'עבודה' – הוא שם תואר כללי למושג של עשיית עבודות. אך לא דווקא בעבודות רבות, כי אמנם כאן שהפסוק מוסיף ואומר 'עבודה רבה', הכוונה לעבודות רבות, אבל ניתן להשתמש במילה זו גם בלי תוספת המילה 'רבה', ואז תתפרש גם לגבי עשיית עבודה אחת (ומה שכתב רש"י 'עבודה' – משמע פעולה רבה, וכוונתו שלפנינו זה מתפרש גם בלשון פעולה רבה, כמון כאן שכתוב 'רבה').

ויש מפרשים (באר יצחק) ש'עבודה' היא תואר בלשון נקבה לדבר הנעבד, כמו 'שדה עבודה', וזה יתכן גם בלשון יחיד, 'שדה אחת עבודה', ובין בלשון רבים 'עבודה רבה'.

אם ירצה ה' השמש תזרח

מסופר על הרה"ק רבי זאב וואלף מטשארי-אוסטראה זי"ע – מתלמידי המגיד ממעזריטש זי"ע שעלה לטבריה וטמון שם – שפעם לקראת עלות השחר הוא שלח את אחד מאנשיו לראות אם כבר האיר היום. ענה השליח ואמר: כבר חייב להיות שהאיר היום. נענה רבי וואלף ואמר: מה זה אומרת 'חייב להיות'?! אם ירצה ה' יהיה יום, ואם לא – אזי לא יהיה יום!

למה הגעתי לתל אביב?

היה זה לפני כחמישים שנה, כאשר ביום מן הימים התקלקלה מכונת הכביסה בבית בתו של מרן 'הסטייפלער' – הגאון הגדול רבי יעקב ישראל קנייבסקי זי"ע, בעל 'קהילות יעקב'. לא נותרה לה ברירה אחרת אלא לנסוע לתל אביב כדי לקנות חלק-חילוף במקום החלק שהתקלקל.

בעודה מתכוננת לנסיעה, הבחין בה אביה בעל 'קהילות יעקב' זי"ע ובריר לאן היא הולכת. היא סיפרה לו שהתקלקלה המכונה והיא נוסעת לתל אביב לקנות את החלק שהתקלקל. שאל אותה אביה: מדוע את לא אומרת "בעזרת ה"?! על כל דבר צריך לומר "בעזרת ה'". לאחר מכן היא המשיכה בדרכה, אך למרבה הפלא כאשר היא הגיעה לתל אביב וירדה מהאוטובוס, היא ניסתה להיזכר מה מסרת בואה לתל אביב, ולא הצליחה להיזכר... היא ניסתה וניסתה בכל כוחה, אך כמו נמחק מזכרונה מה היא מחפשת בתל אביב, וגם טלפון להתקשר הביתה לא היה דבר זמין בימים ההם. כשראתה שאינה נזכרת, נאלצה לעלות על האוטובוס וחזרה לביתה בבני ברק. רק כאשר נכנסה הביתה מיד נזכרה מדוע נסעה... והבינה שאביה צדק כששאל מדוע לא אמרת בעזרת ה'...

הארנק התפוח שנעלם

בספרו 'חדרי בטן' (בפרשת תולדות, דרוש ראשון אות כא) מזכיר רבינו הגה"ק רבי חיים יוסף דוד אוזולאי זי"ע, החיד"א, מעשה שהיה עם אליהו הנביא שפגש בסוחר עשיר שהיו לו קרקעות רבים אך לא היו לו שוורים לחרוש את השדות. הלך הסוחר לשוק לקנות שוורים, ובידו צרור כסף גדול. שאלו אליהו הנביא: לאן אתה הולך? ענה הלה: פני מועדות אלו השוק, שם אקנה לי שוורים. אמר אליהו הנביא: אמור כן, בעזרת ה' אקנה שם שוורים. העשיר שלא ידע שאליו הנביא הוא המדבר עימו, היה עז פנים ואמר לאליהו הנביא: רק מי שאין לו כסף צריך להגיד בעזרת ה', אבל אני, למה לי לומר בעזרת ה'? הרי יש בידי ארנק מלא בכסף, והדבר תלוי רק בי.

המשיך העשיר בדרכו והגיע ליריד, שם מצא שוורים ועגלים משובחים ושמוח על המקח הטוב שבא לפניו. אך כשבא לשלם תמורתו, גילה שאין לו פרוטה. כל כספו הרב נעלם. הלך העשיר וחפש, שאל את העוברים והשבים אולי מצאו את צרור כספו, אך כל הכסף נעלם כאילו בלעה אותו האדמה. התחיל העשיר לבכות בכי תמרורים, אך גם הבכי לא עזר לו והוא נאלץ לשוב לעירו כלעומת שבא.

בחזרתו לעירו בידיים ריקות פגש בו שוב אליהו הנביא, ושאלו: האם קנית את השוורים? ענה העשיר בבושת פנים, לא, כל כספי נעלם, אכן הייתי צריך לומר 'בעזרת ה', ואני מקבל על עצמי מהיום והלאה לומר על כל דבר 'בעזרת ה'... כששמע אליהו שהוא חוזר בתשובה, הראה לו היכן מונח הארנק שהוא איבד.

לדעת חכמה ומיסר להבין

פניני מיסר, חכמה, וחיוק, מתוך פסוקי הפרשה

אהלים'. מדוע, לא מכונה גם יעקב בדומה לכן בכינוי 'איש יודע ללמוד'?

אלא, אמר הרב וואזנר, מכאן אנו למדים יסוד חשוב, שאמנם בעל מלאכה נמדד רק בהתאם לתוצאה, ולא בהתאם לעבודה, למשל 'גנר' שיעבוד כל היום ולא יצליח לייצר רהיטים, לא יהיה ראוי להיקרא 'גנר'. אבל לא כן הוא בן תורה, אין הוא נמדד בעיקר בהתאם לתוצאות עד כמה הוא יודע ללמוד, אלא נמדד בעיקר ביחס להשקעה, אין הוא נקרא 'איש יודע ללמוד', אלא 'איש יושב אהלים'!

כי ישא עול בנעוריו...

'רבי' – מי שחפץ להיות אדם גדול ורב בתורה, 'עבד צעיר' – עליו להקדים לעבוד כשהוא צעיר לימים.

(הגה"ק רבי מרדכי בנעט זי"ע)

מי הוא ה'בטלן'?

ויהי עשוי איש ידע ציד איש שדה (בראשית כה, כז) כמשמעו, אדם בטל, וצודה בקשתו חיות ועופות (רש"י)

הדברים תמוהים לכאורה, מדוע נקרא עשוי 'אדם בטל', הרי הוא היה היפך של אדם בטל, הוא היה עסוק וטרוד כל היום בעבודה קשה ומייגעת לרוץ ביערות ובשדות לצוד בקשתו חיות ועופות, האם לזאת יקרא 'אדם בטל'?

אלא, אמר הגאון רבי משה הלוי סולובייצ'יק זצ"ל, מכאן רואים שאדם יכול לרוץ ולפעול כל היום

וכל הלילה, ובכל זאת, אם הוא אינו חי חיים של קיום רצון ה', ואינו ממלא את שליחות חייו בעולם הזה, הרי הוא אכן 'אדם בטל' בתכלית הבטול...

ללמוד גם בלי תוצאות

ויהי עשוי איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים (בראשית כה, כז)

בתוך שיחה שמסר מרן פוסק הדור הגאון הגדול רבי שמואל הלוי וואזנר זי"ע בעל 'שבט הלוי', לבחורי ישיבתו, הוא עמד על פסוק זה ושאל: הנה עשוי וזה כאן בפסוק לכינוי 'איש יודע ציד', ואילו יעקב מכונה 'איש תם יושב

ויאכל – בלי ברכה...

ויעקב נתן לעשוי לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבן עשוי את הכברה (בראשית כה, לד)

בתוך תשובה הלכתית שכתב הגה"ק בעל שפע חיים מצאנז זי"ע, ונדפסה בשו"ת 'דברי יצחק' (ח"מ סי' נב), הוא מזכיר בדרך אגב שמלמדי תשב"ד החפצים להחדיד בתלמידים יראת שמים, רגילים לפרש לתלמידים את הפסוק הזה כך: ויאכל – עשוי אכל בלי ליטול ידיים ובלי לברך המוציא, וישת – בלי לברך, ויקם – בלי לברך ברכת המזון, וילך – בלי לנשק את המוזהב בצאתו מהבית... כך נראית דמותו של עשוי הרשע...

מתי כותב רש"י הק' כתרוממו, ומתי הוא כותב 'ואונקלוס תרגם'?

וגם: מי חיבר את שבעת הכללים שהודפסו בחומשים במשך מאות שנים?

ובתרגום, ויתכן שבעל 'יוסף דעת' התבסס על אותם כללים.

'כתרגומו' – סתירה?

כך או כך, במשך השנים העירו רבים וגם טובים על כללים אלו, שכאשר נעין היטב בפירוש רש"י על התורה, נראה שחלק משבעת הכללים אינם מדויקים כל כך, ובכל מקרה הם אינם כללים קבועים בכל מקום. נציין כאן חלק מהערותיהם:

אודות הכלל הראשון שבכל מקום שרש"י כותב הלשון 'כתרגומו' – כוונתו שהתרגום סותר את לשון העברי, דהיינו שאין פשט התרגום כפשט לשון הקודש. כבר העיר בספר 'היכל-רש"י' (ח"א עמוד 11), שכלל זה אינו מתיישב בהרבה מקומות בדברי רש"י, אלא כל מקום שכותב רש"י "כתרגומו" הרי הוא מסתייע בתרגום אונקלוס לשם ביאור, ורק לפעמים רחוקות הוא סותר את העברי.

דוגמאות

נציין כאן דוגמא אחת שציינ שם להוכיח כנגד כלל זה: בפרשת נח על הכתוב (בראשית יא, ו) לא יבצר, כותב רש"י לשון מניעה כתרגומו. והנה התרגום שם כותב 'לא יתמנע', ומה סתירה יש כאן ללשון עברי?

עוד העיר בקובץ המעין (שם) מדברי רש"י בפרשת בראשית על הכתוב (ו) הלא אם תטיב, ו'ל' רש"י: 'כתרגומו פירושו', והתרגום פירש שם 'אם תוטיב עובדך', ומה סתירה יש כאן ללשון עברי?

כך גם בספר 'רש"י חייו ופעליו' (ח"ב עמוד 439) ליקט מקומות רבים בפירוש רש"י שהוא כותב 'כתרגומו' ואין בהם כל סתירה ללשון עברי.

ולא דקדק

גם על הכלל השני שבכל מקום שרש"י כותב 'אונקלוס תרגם' אינו סותר את התרגום אלא מפרש דעתו של אונקלוס, העיר שם בספר 'היכל-רש"י', מכמה מקומות שרש"י כותב 'אונקלוס תרגם', ורש"י אכן חולק עליו. לדוגמא בפרשת מקץ, (מג, ג) כותב רש"י: 'אונקלוס תרגם... יישב ביאור הדבר על אופנו ולא דקדק לתרגם אחר לשון המקרא'. [א.ה. אין הכרח שרש"י חולק על התרגום, רק רש"י מעיד שאונקלוס לא הקפיד כאן להתאים את תרגומו שיהיה תואם ממש ללשון המקרא].

ואילו בספר 'רש"י חייו ופעליו' כותב, שהכלל הנכון והמדויק יותר הוא, שבדרך כלל כאשר רש"י כותב 'אונקלוס תרגם' כוונתו לומר כי לאונקלוס יש פירוש שונה מהפירוש שכתב רש"י תחילה (והביא לכך דוגמאות רבות).

מחמת מגבלות היריעה, לא נוכל להעיר עוד בהערות שהועלו גם על שאר הכללים, ומצאת כי תדרשנו בספרים שהוזכרו לעיל.

ידוע לכל כי דבריו של רש"י הקדוש וזע"א מדויקים בפלס וכל מילה בפירושו שקולה ומדודה. במאמרינו זה, נרחיב את היריעה אודות הנכתב במדור הסמוך 'כללי רש"י', על הניסוחים השונים בהם נוקד רש"י הק' אודות תרגום אונקלוס.

ברוב החומשים המודפסים בימינו כמעט ולא ניתן למצוא אותם, אולם בדורות הקודמים, במשך כארבע מאות שנה, כמעט בכל החומשים הנדפסים נדפסו בסוף חומש בראשית או בתחילתו "כללים בפירוש רש"י". דהיינו רשימה של שבעה כללים בלשוננו של רש"י, על כוונת רש"י בהביאו מדברי תרגום אונקלוס. כללים אלו היו מפורסמים ונפוצים מאד במשך הדורות.

במרחבי פירושו של רש"י על התורה, הוא מצטט יותר משלש מאות וחמישים פעמים דברים בשם תרגום אונקלוס, אך כל פעם בניסוח אחר, פעם הוא מקדים וכותב 'כתרגומו', פעם 'אונקלוס תרגם', או בשאר ניסוחים. בשבעת הכללים הללו מבואר, שרש"י

דרכו דקדק מאד בלשונו, ויש משמעות לשינוי הלשון, כפי שהבאנו את שבעת הכללים בגיליון זה במדור 'כללי רש"י'.

בעילום שם

כללים אלו נדפסו בחומשים כבר לפני יותר מארבע מאות שנה, החל משנת ש"א, וכך במשך מאות שנים נדפסו כללים אלו בעילום שם המחבר, רק נכתב לפנייהם

בחומשים הקדמה בחרוזים: כללים בדברי רש"י זכרנו לברכה // שמורה בכל טוב וערוכה // לקוחים מדברי המפרשים זה אומר ככה וזה אומר ככה.

ספר 'יוסף דעת'

כללים אלו מופיעים לראשונה בספר 'יוסף דעת' שיצא לאור בפראג בשנת שס"ט, על ידי ר' יוסף ב"ר יישכר בער מיקליש, שהיה תלמיד של המהר"ל מפראג, הלבוש, והכלי-יקר.

מטרת הספר 'יוסף דעת' היא, לברר את הנוסח הנכון בדברי רש"י על התורה, מתוך כתבי יד שונים, ולסלק טעויות שונות שהשתרשו בפירוש רש"י.

בהקדמה לספר, מודפסים לראשונה שבעת הכללים הללו בדברי רש"י, ולפניהם הקדמה: 'כלל זאת ואחרת, תהיה לך לעד למשמרת, שמורה בכל וערוכה, בדברי רש"י זכרנו לברכה'.

על פניו נראה לכאורה שמחבר הספר 'יוסף דעת', הוא המחבר של הכללים הללו, אם כי בקובץ 'המעין' (תמוז תשע"ג, עמוד 82) היה מי שהעלה כמה תהיות והערות שיתכן וכללים אלו אינם מבעל מחבר ספר יוסף דעת, עיי"ש. זאת ועוד מובא שם, שבספר דבק טוב (שנדפס בוונציה עשרים שנה קודם לכן, בשנת שמ"ח), יש מערכת כללים ארוכה מאוד העוסקת ברש"י

לא תבשל גדי – וגם שאר בהמות

וְאֵת עֹרֹת גְּדֵי הָעִזִּים הַלְבִּישָׁה עַל יָדָיו (בראשית כז, טז).

פסוק זה המופיע בתוך פרשת קבלת הברכות של יעקב מיצחק, משמש מקור לאחד היסודות בסוגיית הלכות בשר בחלב.

אמנם בתורה נאמר רק 'לא תבשל גדי בחלב אמו', אך המשנה במסכת חולין (ק"ג, א) מלמדת שמן התורה כל בהמה אסורה עם חלב. הגמרא שואלת מניין המקור שגדי' כולל כל בהמה? כבש וכדו', שכולם אסורות באכילה בחלב.

שני כתובים

ליישוב השאלה, מביאה הגמרא על כך שני פסוקים בהם נאמר בתורה צמד המילים 'גדי-עזים'. א. בפרשת וישב (בראשית לח, כ) וַיִּשְׁלַח יְהוֹדָה אֶת גְּדֵי הָעִזִּים. ב. בפרשת השבוע וְאֵת עֹרֹת גְּדֵי הָעִזִּים הַלְבִּישָׁה עַל יָדָיו, ובהתאם לכלל של 'שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים', הרי מובן שרק בשני פסוקים אלו שהתורה כותב במפורש 'גדי העזים', אזי הכתוב מדבר רק בגדי העזים ולא בשאר בהמות, אבל בכל מקום שנאמר בתורה הלשון 'גדי' סתם, הרי כולל כל בהמה, כולל פרה או

גם לפי השיטה הסוברת 'שני כתובים הבאים כאחד מלמדים', בכל זאת, אומרת הגמרא, שמאחר ובשני הפסוקים יש יתור לשון, של אות ה' מיותרת, שהרי היה הכתוב יכול לומר 'גדי-עזים', ולמה נאמר 'גדי-העזים', הרי האות ה' באה למעט, שרק בשני פסוקים אלו הכתוב מדבר בגדי עזים בלבד, אבל בכל מקום שנאמר בתורה 'גדי' הרי זה כולל כל בהמה, ולכן כל בהמה אסורה באכילה בחלב.

כללי ודרכי רש"י הק' בפירושו על התורה

כללי רש"י

שבעת הכללים בפירוש רש"י

רש"י להביא ראיה לפירוש שפירש רש"י.

ה. כאשר רש"י מעתיק דברים מהתרגום, וכותב: תרגום. בלי לכתוב 'תרגומו' וכדו', כוונת רש"י ליישב ולפרש את המילה הארמית שהביא התרגום (ראה בראשית כח, יז).

ו. כאשר רש"י כותב 'אונקלוס תרגם בפנים אחרים' – כוונתו שלשון המקרא מתאים עם התרגום, אלא שהתרגום האריך בלשונו.

ז. כאשר רש"י מביא מילה אחת בלשון הקודש, וגם את התרגום, אזי כוונת רש"י לשלול טעות בדקדוק, כגון שבלשון הקודש משמע בלשון עבר, והתרגום מגלה שהוא לשון עתיד.

בחומשים רבים שנדפסו בעבר, הודפסו בסוף חומש בראשית רשימה של 'כללים בדברי רש"י', כדלהלן:

(במדור הסמוך 'דעת תורה', הרחבנו רבות אודות כללי רש"י הבאים, וראה שם ותן לחכם ויחכם עוד)

א. כאשר רש"י כותב הלשון 'כתרגומו' – כוונתו שהתרגום סותר את לשון העברי.

ב. כאשר רש"י כותב 'אונקלוס תרגם' – אין רש"י חולק על התרגום, אלא לבאר את דעתו של אונקלוס.

ג. כאשר רש"י כותב 'המתרגם וכו'' – כוונת רש"י לחלוק על התרגום.

ד. כאשר רש"י כותב 'ותרגומו' – כוונת

תולדות רש"י הק'

פרק ג' – רבו שלמדו תורה

ב'מגנצא' וב'וורמייזא'

תחילה למד רש"י כשש שנים בישיבה הגדולה שבמגנצא, ואחר כך עוד כמה שנים בישיבת וורמייזא.

רבותי המובהקים

אמנם רש"י מזכיר הרבה מחכמי הדור בשם 'רבי', אולם רבותי המובהקים הם, תלמידי רבינו גרשום מאור הגולה, הלא הם:

א. רבי יעקב ב"ר יקר, אשר רש"י מכנה אותו 'מורי הוקן'. הוא היה רבו הראשון שלמדו תורה בישיבת מגנצא, וממנו קיבל רש"י תורה הרבה.

ב. רבי יצחק ב"ר יהודה, שהיה ממלא מקומו של רבי יעקב ב"ר יקר בישיבת מגנצא. מלבד היותו תלמיד רבינו גרשום, קיבל רבי יצחק ב"ר יהודה תורה גם מפי רב האי גאון (רש"י שבת צב, א).

ג. רבי יצחק הלוי, ראש ישיבת וורמייזא. את רבו זה, מזכיר רש"י רבות, פעמים בשם 'רבינו הלוי', ופעמים בחתימת שם 'לוי'ה' (מכובד בספר שם הגדולים).

לא קם כמוהו

בימי נעוריו למד רש"י הקדוש בעיר מגוריו 'טרויש', אצל אביו רבי יצחק, וככל הנראה גם אצל דודו אחי אמו, רבי שמעון הגדול, שקיבל תורה מפי רבינו גרשום מאור הגולה (ראה רש"י עירובין מב, ב). והיה הנער שלמה הולך וגדל במעלות התורה, כפי שכותב בספר 'שלשלת הקבלה': 'ויגדל הנער בחכמה ולא קם כמוהו במלכות צרפת'.

גולה למקום תורה

מאחר ובעיר 'טרויש' לא היו ישיבות בימים ההם, אזי בהיותו כבן י"ח שנה, גלה רש"י למקום תורה והלך ללמוד בישיבות המפורסמות באשכנז, אצל גאוני אשכנז תלמידי של רבינו גרשום מאור הגולה, שהמשיכו את מורשתו התורנית. (לכאורה כבר היה רש"י אברך נשוי בשעה שנסע ללמוד באשכנז, ועל כך בפרק הבא).

פרפראות וחידודים על פרשת השבוע

תשובות למדורי 'תורתך שעשועי' ניתן לשלוח דרך קו 'קול התורה' או נדרים +

כמו בעל חיים

היכן אנו מוצאים בפרשת
השבוע בחומש ו/או
ברש"י?
א. רשע ששתה ואכל כמו
בעל-חיים.
ב. רשע שנמשל לבעל
חיים טמא.
ג. בהמה שיש לבשר שלה
טעם כמו לבשר של חיה.

ליל הנערים, כותב רש"י: 'כיון שנעשו זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש איך כתב רש"י שעשו פירש לעבודה הרי החלץ בפרשה (פסוק) מפורש ויון בן ט"ו הוא יצא לתרבות רעה, שהרי בפרשה שלא יראה את עשו בן בנו יוצא בזה שמטא אברהם אבינו בן קע"ה שנה, (שהרי) תשובה נולד שנה אברהם בן מאה, לד עשו.) וצריך עיון!

צועקים ונענים

בבפרשת השבוע נאמר (כא, כג) וַיֹּאמֶר הֵקל קוֹל יַעֲקֹב, באחת הפרשיות בחמשה חומשי תורה כותב רש"י שבפסוק זה בידך יצחק את בני ישראל לדורותיהם שכאשר הם יצעקו אל ה', יקבל ה' את תפילותיהם, ולכן גם שמע ה' את תפילות ישראל במצרים. היכן הם דברי רש"י אלו?

שאלות מחכימות מתוך הפרשה

הֵיכָן רוֹאִים בַּפֶּרֶשֶׁת הַשְּׁבוּעַ:

א. שלא צריך להתבייש לענות ולומר 'איני יודע'?

ב. שְׂכַאֲשֶׁר יֵשׁ לְסַבֵּא נַחַת מִנְכֶּדְיוֹ הוּא זֹכֶה בְּכֶךָ לְשִׁיבָה טוֹבָה?

ג. שִׁיְהוּדֵי אֵינוּ מִתְרַעֵם חֵם וְשָׁלוֹם עַל הַקֶּב"ה כְּאֲשֶׁר אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתוֹ?

ד. שאם אדם מבוזה את עבודת ה', הרי זה מעשה של רשעות?

פרשת וירא

יוסיף דעת: פדיון הבן
בכפרשת וירא למדנו (בראשית כא, ד) שאברהם אבינו קיים מצות ברית מילה ביצחק בנו. ונשאלה השאלה: אחרי שאברהם אבינו קיים את כל התורה (רש"י להלן כו, ה) מדוע לא נזכר בתורה שאברהם אבינו קיים אצל יצחק גם את מצות פדיון-הבן, והרי יצחק היה בן בכור פטור חס לאלמו, אתמהא!

להלן תקציר של חלק נבחר מתוך אלפי התשובות שנשלחו למערכת על ידי לומדי תורה שבכתב:

א. על פי הגמרא במסכת נדרים (לב, ב) שניטלה הכהונה משם בן נח וניתנה לאברהם, וכיון שהיה אברהם "כהן" לכן פטור מפידין הבן.

ב. באמת אברהם אבינו קיים כל המצוות, וכמוכן גם פדיון הבן, ומה ששאל נכתב בתורה שפדה את בנו, כמו שגם שאר המצוות אין כתוב בתורה שאברהם קיים, ולא נכתב בתורה רק מצוות שהקב"ה ציוו לו מפורש לקיים כמו ברית מילה.

בכספר בחרת בחיים כתב שמרומז בפסוק ביום הגמל "הגמל" ר"ת גמל ל' מיום הוולדו, שאברהם פדה את בנו.

ג. לפי השיטה ששרה ילדה את הבת 'בכל' לפני יצחק (א.ה. ראה בגליון חיי שרה במדור דעת תורה), נמצא שיצחק לא היה פטר רחם לאמו.

י.ד. יש שכתבו שכל המצוות שעניינם על שם נסים שנעשו אחר כך, לא ללא קיימו האבות, ולכן פדיון הבן שהוא על שם מכת בכורות, לא קיימים, כי רק כאשר פסח ה' על הפתח והציל את הבכורים התקישו בהבכורות. אך צ"ע מדוע אכל מצות בפסח, ואולי יש לחלק שכאן היתה חסר בחצא של המצוה, שעדיין לא היה קדושת בכור ביצחק ויהיה חסר בחצא בכור.

וזהו כעין המובא בשם הגרי"ז מבריסק לבאר הטעם מדוע לא מל אברהם עצמו קודם שנצטוו, דקודם הציווי לא היה בו חלות דין של ואל"ל דקודם שנצטוו ישראל על פדיון הבן לא היה כלל חלות דין של פטר רחם המחייב בפדיון.

ה. או יש לומר כעין זה, ע"פ דברי החיד"א בספרו פני דוד (פ' וישב) ועפ"ד הפענה רזא, דבני ישראל לא נתחייבו בפדיון הבן רק מחטא העגל ואילך, אבל עד שלא חטאו והיתה העבודה בכורות, לא היו צריכים לפדותם.

פרי עטם של
לומדי תורה שבכתב

מה יש לברר בשידוכים?

לזיכוי הרבים אציין בזאת דברים נפלאים שמצאתי כתוב בשם הרה"ק בעל נועם אליעזר מסקולען זי"ע (הדברים במקור נכתבו בשפת האידיש, ולהלן הם מובאים בתרגום לשון הקודש), כפי ששמעתי וכותב אחד מצאצאיו: 'זקני הק', בעל נועם אליעזר היה אוהב לאנשים ששאלו אותו אודות שיטות, שיבררו על הבחור הידוע הוא למד חומש ושרו'.

שוב ראיתי מובא בספר דעת משה, שכן סיפר גם הרה"ק רבי משה מבאיאן זיע"א בשם הרה"ק רבי יצחק מבאיאן זיע"א, אשר פעם אחת בא אחד מהנכבדים לשאל אודות שידוך אחד שמציעין לו אודות בתו עלם טוב ומשובח מאד בכל המעלות, וזהו התודע אם הוא לומד בכל שבוע חומש ורש"י אז עשה שידוך.

ביקרא דאורייתא: א. וויסבלום

שלוש שעות עם חברותא

לכבוד מערכת תורה שבכתב! ברצוני להודות לכם בכל פה ולשוק, על שבכותכם אני לימוד ב"ה כל שבוע את פרשת השבוע במשך כשלוש שעות עם חברותא, ומדי שבוע מחדש אנו עומדים מתפעלים ומשתוממים כשאנו רואים ומגלים הרבה ידיעות פשוטות ומפורשות הפוסקים וברשי"י, שהיו נעלמות מאתנו ולא ידענו מהם עד היום, וכמה פסוקים זכינו לראשונה להבין את פירושם, בזכותכם אני פשוט מבין את התורה מחדש! ההנאה והסיפוק אינם ניתנים לתיאור. בפרט לאחר שאני נבחן בצורה חווייתית כל כך על החומר במערכת 'תורה שבכתב', אני ממש נהנה ורוחני צרופה לאידיעת התורה. זו לא יבין זאת! אני מודה! באמת מעומק הלב לכל מי שעדיין אינו חלק מהלימוד הזה: תן לעצמך חיים של עונג רוחני, טעמן ראו כי טוב!

א.ג. מביתר-עילית

שמות הזוכים בהגרלות
בפרשת לך לך

זוכים בהגרלות אברכים ותלמידי ישיבות גדולות

[illegible]

זוכים בהגרלות תלמידי ישיבות קטנות וילדים

סיכום ימי 50: נ"ק וחכים יהודה עזרא | בירת עילית, נטעי מאי | ה'בה"ח אהרן איינהורן | אלדד, תורת רסוד | בירת חכים אברהם רובין | בני שמש, ישועות משם | ה'בה"ח אהרן איינהורן | אצטרוג-דעטשיט | בירת עילית | נ"ק וחכים יוסף לרנר | ירושלים, תעוקת וחקק | נ"ק וחכים אהרן איינהורן | אשדוד, צמח דקדק | נ"ק וחכים פתחילי קארן | אשדוד | ה'בה"ח ישראל מאיר | שטערנבוך, ירושלים, תורת הגר"ש | נ"ק וחכים אלחנן קארן | בני ברק, תורת שבעק | נ"ק וחכים ברוך דוב קראוס | ירושלים, קומ"ץ | נ"ק וחכים שלמה דב פרנקל | עפולה, ישועות וישועות הוינן | ה'בה"ח יחזקאל בן דוד | בירת עילית | נ"ק וחכים אלחנן כהן | בני ברק, נעם ונחור | ה'בה"ח חיים שמע הכרשנאס | ירושלים | נ"ק וחכים יוחנן מלשכסני | ירושלים, שטש"כ" | נ"ק וחכים אברהם ירושקוביץ | בירת עילית, מאה שערים | ה'בה"ח ישראל שמיר | ירושלים, ברכסל | ה'בה"ח יצחק ישעיה אסף | נחום התלמוד | נ"ק וחכים נתנאל איינהורן | בני ברק, לקט טוב | נ"ק וחכים אברהם רובין | פתח תקוה, שירת התורה | ירושלים, קהפ | מדרש עילית, פתארת צבי | **מנחם שבתי 100:** נ"ק וחכים אלחנן קארן | ירושלים, הכנת שלם | נ"ק וחכים מאיר דרובניצקי | מדרש עילית, תובת התורה | **יהודה אהרן אלדד 50:** ה'בה"ח אהרן אלדד | בני ברק, פונ'בי | **מנחם בקומסא 50:** ה'בה"ח צבי אסתר | בירת עילית, תורת רפאל | **בנימין בקיעים 50:** נ"ק וחכים יוסף וואלס | ירושלים, עץ חיים | נ"ק וחכים יהודה מאיר | בני שמש, רמז

02-500-2018

מארה"ב: 1518-9881-351 | מאנגליה: 4433-0613-0131

מכון הוצאה לאור | אגף 'שיעורי תורה' | קו 'קול התורה' | מבחר שיעורים במגוון שפות
וסגנונות | סיכומים ומבחנים | שעשועי תורה | הגרלות ופרסים | גיליון שבועי | ניוזלטר יומי

לפניות, תגובות והערות: ts025002018@gmail.com

גם אני מקפיד על לימוד
חומש עם פירוש רש"י
דבר יום ביומו, חק ולא יעבור!

אל תוותר על
הדקות המתוקות
ביותר ביום!